

ХАҢЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

ОЛОХ

Өлүөнэ — Туора Күөл водовода

Графигы

куоһарарга дууһаһаллар

Норуот бүтүннүтэ кэтээн көрөр Өлүөнэ — Туора Күөл водовода үлэ тэтимин эбни ылан иһэр. Ол курдук, тутуу бири кэрчигэр — Бүтэйдээхтэн Туора Күөлгэ иэри тиир турба ситимэ 3 хөскө чуаһыыр. "Мелиоратор" ГУП кылаабынай инженер Виктор Егорович Макаров иһитиннэрэринэн, трасса быһаһын тухары элбэх тиир-бетон сваялар, хамсаабат тирэхтэр, перепадтар оноһулуннар, бетоннаһылар. Чуолаан бу кэрчиккэ Туора Күөл быһыта оноһуллан бүтэ, водохранилище ууну хаһааныга бэлэм буолла. 11,5 км уһуннаах сиргэ, үрэх устун 4 перепад оноһулунна, уу аһар гына Павлов Николай Николаевич салайар биригээдэтэ бетоннаһын бүтэрдэ.

Хадаар сиригэр Үрүн Күөл быһыта өрөмүөннэнэ, ону тэнэ шлюз — регулятор оноһулунна. Быһыкка 7000 кубометр буор кутулунна. Уу сүүрэн барар хамаалын сунньунан 400 метр сир ыраастанна, аһыһылына.

Холтоһо Чычаас Күөлүн быһытыгар 2000 кубометр буор кутуллан бүтэ. Бу күннэргэ турбатын гүһэрэхтээхтэр. Манна Ходанов Иван Иванович би-

ригээдэтэ үлээтэ. Маны таһынан Лампа быһытын буорун үлэтэ ситэ — хотто. Аһардас бу объекка 13000 кубометр буор таһыллан кутулунна.

— Бас ыйыгар Саха Республикатын Правительствоын Председателин солбуйааччы И.Н.Долгенин салайар республикатаагы штабын муньаа Бүтэйдээхтэ буолан ааспыт. Онон ытыллыбыт кэспитилэргэ Өлүөнэ — Туора Күөл водовод үлэтин ситэрин тэтимин күүһүрдэргэ, хас биридди биригээдэлэр тустаах үлэлэрин болдьосун иһинэ толороллоругар, кытаанах график оһорон уу ситимин Таатта үрэх баһыгар аһаларга чопчу соруһтар туруоруллубуттара. Билинги туругунан үлэ хаамыта үчүгэй, бу кэлин перепадтарга уу сүүрэр сунньун ыраастыыр үлэлэр ытылланнар. Онон объектар бэлэмнэр, — диер кылаабынай инженер.

Онон республикабыт уонна улуустуу историктары киирэр госсударственный суолталаах Өлүөнэ — Туора Күөл уу магистралын олоххо киллэрингэ чурапчылар инники күөһүгэ иһэллэр.

Иннокентий
ГРИГОРЬЕВ.

Саха ыңчатын промышленноск кытыһыгары биһиги улууска балаһа билэр үлэлэригэр — мас кэрдитигэр саһаламмыта хотуулаах, сөптөөх дьаһал буолла. Ол курдук, Томинска тас дойдуларга таһсар дьаһалаһыа мас кэрдитигэр улууска уруккута лесопункт филиалын базатыгар быйылгыттан саһалыы тэриллин — "Чурапчы-лес" дьин тусла муниципалей унитарнай тэрилтэ регистрацияламмыта. Директорынан Петр Михайлович Макаров биһиргэминтэ, кылаабынай бухгалтериянан Евдокия Гаврильевна Сивцева, суопарынан Гаврил Гаврильевич Макаров үлэлиһиллэр. Кинилэри сэргэ сүүрүн үлэлиттэр, ол эбэтэр мас кэрдитигэр аһаан сезонунан үлэлээчилэр ытылланнар.

"Чурапчы-лес" тэрилтэ быйылгы сезон кыһыкы мыйдарыгар 6 кыһылээх биригээдэ үлэлээн кэллэ. Биригээдиринэн Сылаһтан сылдыар Егор Егорович Иннокентьев аһаммыта, тракторһынан Макаров Михаил Дмитриевич (Сылаһ), рабчайдарынан Эверстов Прокопий Гаврильевич, Дуранов Егор Максимович (Болтоһо), Старостин Николай Николаевич (Чурапчы сэл.), Полов Николай Федотович, Новгородов Данил Иванович (Алаһар) үлэлээтилэр.

Быйылгы сылаһаһы балаһаммыт 7000 кубометр дьаһалаһыа мас эбит буоллаһына, биһиги сыла аһарыгар дьаһалаһыһынан 3710 кубометр, эбэтэр хлыһынан 5300 кубометр маһы, ону тэнэ саһаанынан 1590 кубометр маһы кэртитбит. Итинтэн 1100 кубометр дьаһалаһыа маһы "Дальвостокэкспорт" дьин тэрилтэ көчүө Ялонияга атыһаан эрбит, онтон ордуһун, сороһун Кытайга ытыһыт сороһун пилорамара эрбэтэн манна, Чурапчыга, аһалар быһааннаахпыт.

Техникабыт 2 трелевочнай ТД-55 трактор, биһир эмиз ТД-55 трактор базатыгар погрузчик ("Челюстник"). Ити техникаһтан быйыл биһир трелевочнай тракторбит эрз үлэлээтэ уонна погрузчик. Лесовоз автомашина

суоһа аһаһаата. Онон маспытын аһын тэрилтэ автомашиналарын арендаһаан тастардыбыт. Аһардас арендаһа ылбыт лесовоз автомашиналарбит өкөтүгэр 450000 солк. уу харчынан төлөөтүбүт. Эссе ситэ кыһаан таспакка, 1500 кубометр маспыт тыһа (дэлээнэ) хаалла. Итинэн быйыл кайдаһа саһа техникаһы буллаһытына эрз салгы үлэһиһи туруктаахпыт. Быйылгы кыстык сезонугар үлэ иһин мас кэрдээчилэрбит 355100 солк. хамаһы аһыһылар. Ону төлөһөн эрбит.

Манна таарыһа эттэххэ, Алдан улууһугар биһигиттэн ураты эссе 4 улуус: Таатта, Мэнэ-Хаһалас, Нам уонна Хаһалас мас кэрдэллэр. Үлэни тэһилиһи буоллаһа, таатталар быйыл 200, мэнэлэр 600, намнар 300 уонна хаһаластар 700 кубометр маһы кэртилэр.

"Чурапчы-лес" Алдан улууһугар эрз буолбаһа, манна, Чурапчыга, эмиз биригээдэ-

Улуус — промышленноск

Алданга мас соботуопката: үлэ тэтимин ылла

лэри туруоран, дуоһабардаһан саһаан кэрдитигэр үлэлэстибит. Ол курдук, улуустааһы дьиз кэргэн политикаһын уонна социальнай көмүскэл управлениһын кытта дуоһабардаһан 700 кубометр саһааны кэрдэн уонна ону эмиз бэйэ техникаһынан кыһамнаттарга, кырдыас-тарга дьизэлэрин тастарыгар киллэрэн биһирдэбит. Маны таһынан нэһилиһинэһэ аһаан барыта 1760 кубометр (нэһилиһинэһэ) отук маһы аһыһаан, дьизэлэр тастарыгар аһалары хааччыйдыбит. Мантан күһүн эмиз нэһилиһинэһэ саһаһынан дьизэлэргэ илдьэн биһэр өһөнү оһоруохпут.

Эксплибитин курдук, лесопункт тэрилтэ үлэтин тохто-

лутуһан, инникитин да нэһилиһинэһи отук маһынан хааччыйыһа биһиги тэрилтэ үлэлэһэ. Бу — биһир боччуһаах соруһуһу.

Саһа тэрилтэбит үлэтэ далаһыһынан, тэһимирэн иһэр, быһаан да улаһан. Онон сүүрүн үлэбитигэр, ол эбэтэр Томинска мас кэрдитигэр аһырдьах ыйыгар эрдэттэри биригээдэбитигэр ситэрэн дөһөнү сүүмэрдэһи ытыһы тэрэһинэ туһар. Манна сибээстээн, үлэлэһи баһалаах, мас кэрдитигэр опыттаах, бэрээдэктээх үлэһиттэргэ, кинилэри сэргэ трелевочнай тракторга үлэлэһит опыттаах тракторһына, лесовоз автомашиналарга суопардарга наадыһыт.

Үлэлэһи баһалаһтар "Чу-

рапчы-лес" тэрилтэ директорын аһыгар саһаһыһыһаа суруйан, улуустааһы тыһа хаһаайыһыбатын управлениһыгар аһалан секретарьга тиксэрэллэр, регистрациялаталлар. Быһар телефон: 41-133.

Улуустуу ыңчата, промышленноск, буолан баран, онуун булбут дьаһалаһа — Алданга мас кэрдитигэр кэлэн үлэһиттигэр ыңыраһыт.

П.МАКАРОВ, "Чурапчы-лес" директора, улуустааһы тыһа хаһаайыһыбатын управлениһын начальниһын солбуйааччы.

ХААРТЫСКАҢА: П.М.Макаров.

Улууска оттооһун сводката

(От ыйын 26 күнүнээһи туругунан)

Нэһилиэктэр	2001 с. от быһаана	Звено барыта	Ол иһигэр				Техника барыта	Кыһа аһа.	Ол иһигэр			Оҕуу (га)	Кабарыһы (т)	Ол иһигэр		
			мех.	мех. аһар.	көһө-илиһи	илэһ			табаа-рыһт.	баһа. хаһ.	нэһилиэкт.			табаа рыһт.	баһа. хаһ.	нэһилиэкт.
Болугур	2900	31	3	2	1	25	35	738	18	20	700	1200	570	150	70	350
Одьулуун	2400	28	3	11	14		70	436		110	326	1080	590		300	290
Хатыла	2000	128		31	12	85	37	420		68	352	850	380		100	280
Болтоһо	1900	16	1	9	6		34	220		60	160	1000	470		180	290
Хонтоһо	1800	95		52	7	36	74	820		65	755	1400	180		80	100
Халыар	1800	7		3	2	2	35	250		70	180	1200	600		200	400
Хайахсыт	1700	57	1	33	3	20	51	230		37	193	774	400		125	275
Чакыр	1700	18		13	2	3	34	180		30	150	510	200		43	157
Мугудай	1800	26		17	9		30	250		50	200	780	500		180	320
Төһөй	1200	16		16			26	100		20	80	600	323		34	289
Кытаанах	1650	43		15	21	7	42	295		65	230	766	411		110	301
Алаһар	1800	13		1	12		31	360	15	35	310	430	270	20	100	150
Арыһаах	1100	26		5	10	11	31	230		45	185	420	310		120	190
Бахсы	1200	20		16	2	2	26	78		14	64	363	250		50	200
Сылаһ	2400	36		33	3		36	280		127	153	850	600		200	400
Сохомьев	1900	34	1	29	2	2	54	203		60	143	1000	700		250	450
Чурапчы сэл.	3000	80		52		28	40	2000		20	1980	1500	1000		100	900
Көмө хаһ.																
Мэлдээхси	150	12		2		10	7	75		25	50	260	60		20	40
Түһөй	450															
Улуус үрдүнэн:	32850	683	9	340	106	228	693	7165	33	921	6211	14985	7814	170	2262	5382

Улуустааһы тыһа хаһаайыһыбатын управлениһа.

Иннокентий ГРИГОРЬЕВ.

Пенсия 10 бырыһыан эбиллэр

РФ Пенсионнай Фондатын Саха Республикатын Чурапчы улууһунаабы пенсионнай фондун начальнига В.В.Макарова атырдыах ыйын 1 күнүттэн пенсия 10% эбиллэрин туһунан кылгастык манньык быһаар-бытын аабааччыларбытыгар тиздэбит.

Республика хаһыаттарыгар даҕаны суруллубутун курдук, атырдыах ыйын 1 күнүттэн, РФ регионнарыттан тутулуга суох, Саха Республикатыгар, ол иһигэр улууска, атырдыах ыйын 1 күнүттэн пенсия 10 % эбиллэр. Бу улууска пенсия ылар дьонго (пенсия көрүнүттэн тутулуга суох) барыларыгар тарбанар. Ол иһигэр сорох пенсиянан туһанар дьонго эбии аабылар оһоһуллуохтара.

"СО" корр.

Оҕо сайынны сынньалана

ДОРУОБАЙ ОҕО - ИННИКИ КЭСКИЛБИТ

Сибэккинэн симэммит, уөбүнэн киэргэммит куйаас - сы-бал күннэрдээх саамай сайын - оҕо аймах саамай сөбүлүүр кэмэ.

Бу күннэргэ кинилэр хас биридиллэрэ кыһынны сыралаах үөрэхтэн сынньанан, өрө тыынан хым ханна талтырынан көгүл ооннуур - көрүлүүр. Үгүс оболору хас сайын ахсын араас хайысхалаах лаабырдар түмэллэр. Ол курдук, Дириннэ хаһыс да сылын оҕуруоттуттар лаабырдарыгар оҕолор буһа - хата үлэлииллэр, помидор үүннэрэн күһүн нэһилиннээбэ атылыыллар. Аны былыр-быһын сайынныттан тустуу лаабырыгар араас нэһиликтэртэн Чурапчы инники эрэллэрэ, моторустуу уолаттар эттарин - сииннэрин эрчийэллэр.

Оттон бүгүн кэпсиир лаабырым Дириннээби участкавай балыһа иһинэн тэриллит "Нүргүһүн" дьин сиздэрэй ааттаах оҕо эбидигирэр - сынньанар киинэ буолар. Дирин балыһата, төһө да эргэ мас дьыз буоллар, иһэ-таһа уурбут-туппут курдук ырааһынан, үлэтинэн-хамнаһынан улууска биір бастыһынара буоларыгар саарбахтаабалпын. Балыһа бары үлэһиттэрэ нэһиликэ олоһор актыбынайдык кытталлар, үтүө өйдөөх-санаалаах, чөл олоһу пропагандалыыр чахчы даҕаны үрүн халааттаах аанньаллар. Кинилэр оҕону-урууну эмитир, үтүөрдөр ыра санааларыгар сиздэтэрэн, аны сайынны ыйдарга лаабыр аспыттар.

Балыһа территорията ньирбааччы олоһор ыл тизгэнигэр холоонноох. Ол курдук, теплица оҕурсу, помидор үүнэ турар, аны сибэкки арааһа олордуллубут. Миниги лаабыр интэриһитэ, оҕоптаах педагог О.П.Алексеева үөрэ-көтө көрүстэ. Ольга Петровна 19 сый устата кырачааннары ааһарга-суруйарга үөрэтэн кэллэ.

Лаабырбыт 2 сезонунан үлэлээтэ. Үс сиртэн (Диринтэн, Хадаартан, Уорбаттан) сезон ахсын 6-12 саастаах хроническайыарыылаах 20-ли оҕо сынньанна. Лаабыр начальнига - врач А.П.Илларионова. Оттон оболору педи-

атр В.В.Михайлова көрөр-истэр. Сиздэрэлэр А.С.Заровняева, Л.Г.Кирсанова, Т.М.Луковцева эмтээх оттортон настойкалары иһэрдэллэр, укуол туруораллар, күннээби туруктарын бэрэбиэркэлииллэр. Сорох оболор массаажкэитиэнэ уокка сылдыаллар. Эдэр специалист Э.П.Федоров санаатын ууран туран эмитир. Тиис враһа А.С.Петрова күн солото суох. Киниэхэ оҕо үксэ тиистэрин эмтэттилэр, онтордулар. "Оҕо көбүгэр буолан, тиис кабинетыгар сүрдээх хорсундук кириэллэр", - дьин билиһиннэрэр врач.

Оболор маньы таһынан күн ахсын кумахха хаамаллар, душтаһаллар, салгыһа сылдыаллар эбит. Лаабырга эмтээр эрэ буолбатахтар. Сүрдээх элбэх интэриһинэй дьаһаллар, күрэхтэһиилэр ытыллаллара сэнээртэ. Мин харахпар остуолга сытар дьэрэкээн сэлээппэлэр бырабылаллар.

Бүгүн 4 чаастан "Мисс шляпа" конкурс буолар. Оболор бүтөрөппүттэрин кытта араас дьикти сэлээппэлэри оһорбуттар. Ааспыт сезонна кыргыттарга "Мисс Сяахай" дьин модельердар конкурстарын ыппыппыт. Жоһианан уолаттар буолбуттара. Сүрдээх боччумнаахтык сыаналаан Саргы Артемьева бастаах, Маша Алексеева иккис, Шура Оконешникова үпүс миһтэбэ тиксипиттэрэ. Уолаттарга аналлаах конкурстарбыт бастаах сезонна "Сахалыы ооньнуулар", иккискэ "Олонхо бухатыра" дьиннэр этэ. Маньы таһынан иһиннээби сезонна балыһа үлэһиттэрин кытта спортивнай күрэхтэһиин ыппыппыт. Оболор бэйэлэрин кыахтарынан кыттан үлэһиттэрдьин тэһнэспиттэрэ. Оттон саамай умуллубат күннэринэн 2 күн устата хоһо сытан Таатта үрээр сынньаммыппыт буолар. Кэрэ айылбалаах сиргэ оболор дуоһуяа сөтүөлээбиттэрэ, балыктаабыттар, Күнү көрсүбүттэрэ. Билигин "Бастын аабааччы" конкурска кытта сылдыаллар. Хас биірди оҕо 15 остуоруйаны аабыахтаах, - дьин аата-ахсаана бараммат элбэх дьаһалла-

рын туһунан Ольга Петровна оболорун кытта кэпсэтэ.

Итинэн эрэ бүппэт. Оболор бэйэлэрин күүстэринэн концерт туруорбуттар, хаһыат таһаарбыттар, гербарий хомуйбуттар. Уопсайынан, хас биірди күннэрин туһалаахтык, интэриһинэйдик атаараллар эбит. Манньык үлэлээх лаабыр туһалаабын номнуо көрдөрбүт. Педиатр В.В.Михайлова этэринэн, оболор туруктара маннайгы күннэригэр уратылаах. Ол курдук, лаабырга кириэллэригэр улуннарын, ыйааһыннарын, хааннарын баттааһынын (давлениеларын) кэмнээбиттэр. Бастаах сезонна эмтэммиттэрин, сынньаммыттарынын кэтээн, тэһилээх көрүү түмүгүттэн көрдөххө, бары кэрэһтээбэһа сантиметр уһаабыттар, оттон биір оҕо 2 кг эбилибит, доруобуйаларын туруга түспүбүт.

Манна даҕатан, оболор күн ахсын араас суол ангиһаһа, сибэкки оҕуруот, фрукта астарынан аһаабыттарын санатыахха. Онуоха миннигэс астаах поварадарыгар Э.К.Понсеева, М.И.Амосова махтаналларын умнар сатаммат.

Оттон манньык тэрээһин улахан түмүктэрэ быйыл кыһынны үөрэх дьылыгар оһоһуллуохтара дьин саныбын. Ол курдук, бу оболор доруобуйаларынан, үгүстэрэ күөмэйдэрин ыарытынан, төһөлөөх үөрэх күнү көтүлүттэрин учууталлар билэбит. Уопсайынан, оҕо доруобуйатын санаан туран, бу лаабыры өссө кизн хабааннаахтык үлэлэтэр наада. Бу болпуруос, балыһа, эмп үлэһиттэригэр эрэ буолбакка, оһуола, нэһиликэ, төрөппүттэр - барыбыт уопсай проблемабытынан, инники кэскилбитинэн буолар.

Лаабыр оболоро балыһа тизгэнигэр олордубут кэрэчээн сардааналара манна хас сайын ахсын быйылгы сезон чабылхай күннэрин саната турдуннар.

Марфа ДАЛБАЕВА.
Дирин.

ХААРТЫСКАБА: лаабыр үлэһиттэрэ оболору кытта.

Улууска МТС тэриллит 70 сылын көрсө

Мин эдэр сааспар сэрин, сукурдан, күүс өттүнэн хоту көһөрүлүү эңгэрдээх оройуонка киһи улаханньык аһыаабыт, аймамыт кэмигэр 1941 сылтан 1946 сылга дьэри МТС-ка слесарьнан, ууһунан уонна тракториһынан үлэлээбитим. Ол кэмгэ МТС сир оһоһууттар, бурдук үлэтигэр колхозтарга кэрийэ сылдьан улахан көмөнү оһордо. Ити сэрин ыар кэмнэригэр МТС үлэһиттэрэ, гараж иһиттэн тахсыбакка, ким туох туһааннаах үлэтинэн нэһилээ устата күргүөмнээхтик үлэлииллэрин ирдиллэрэ, контуруоллуулара.

Абам оһонньор Куонаан уус МТС-ка сэрин кэмигэр уонна сэрин кэмнэригэр эмиэ бэрт үлүннүк үлэлээбитэ. Ити сылларга нэһиликтэр, колхозтар МТС-ка дьону биэрэн үлэлэтэллэрэ, ол дьон кэмнэри колхозтарга төһүү күүс механизатор, тракторист бөбө буолан үлэни-хамнаһы өрө тарпытара. Ити сылларга Мырылаттан МТС-ка сменщиһинэн, трактористарынан үлэлээбиттэрэ: Дьяковская Н.П., Федоров И.А., Собакин И.А., Брызгаев И.С., Захаров Е.Д., Захарова П.Д., Федорова Мария. Кинилэр кэлин колхозтарга трактористарынан үлэлээн элбэх эдэр ыччаттары үөрэппиттэрэ, баһыһынарбыттар.

Ол кэмгэ МТС колхозтарга, оройуонка техниканы баһылааһынка төрүтүнэн буолбута, кэлин улахан колхозтарга, совхозтарга тийэ МТС ыһтар үлэти-хамнаһа биллибитэ.

Мин МТС-ка үлэлиир кэмнэргэ биіргэ үлэлээбит, миэхэ сменщиһинэн сылдыбыт дьон-орбун аһаһан-санаан аһыам этэ. Кинилэр: Кардашевская А.А., Кутугульдинова Х.Б., Хоһотанов Василий, оттон Махаров Г.И. тракторист, механик этэ. Макаров Г.И. II тракторист, биригэһиэр, Захаров Мирон суоллар, Захарова Ольга (ити Мирон кэргэнэ) кыргыттартан МТС-ка бастаах суоллар. Картузова Анна уонна Соловьева Христина, Иванов Иван - трактористар, Соловьев Петр, Старостин Прокопий МТС-ка учуутал, механик, Пинигин Николай - Миннэһтэр тракторист этилэр уо.д.а. Мин кинилэри кытта үлүннүк биіргэ үлэлээбитим. Кэлин сорохтор МТС-ка бастааһынай үлэһит, биригэһиэр, механик буолбуттара, элбэх киһи үрдүк правительственной наһараадаларынан - орденнарынан, медалларынан бэлэһтэммиттэрэ.

Ити үлэлээбит сылларбар бурдугу үүнэрибит, хомуйбут баһыһынарбыт Хондуга, Хадаарга, Дириннэ, Холтоболо, Одьулуун Бэрэтигэр, Сырсыбыт Алааска бааллара, ити баһыһынарга үс сый үлэлээбитим, онно сорох баһыһынартан 1 гаттан 29-туу центнер бурдугу тийэ ыларбыт, дьэ, ол үөрүүтэ улахан буолара.

ҮЛЭЛЭЭБИТ СЫЛЛАРЫМ...

Оччолорго сэрин кэмигэр бастааһынай үлэһиэр трактористар сэрингэ барыһытан боруонһынан хааларбыт, мин икки ыһырыһытан хааларбыт. Ол кэмгэ ити боруонһааһааһтарга сэрингэ кытты-быттарга курдук чапчэти көрүлүүбэ дьир буолаллара, ол билигин төрүт даҕаны сөргүтүлүбүт быһыылаах. Аны билигин онон туһанарбыт аһыах да кэм хааллаһа.

Итинки мин биіргэ үлэлээбит, билигин баар таһаарыстарым туох дииллэрэ буолла, санааны атаһаһан туруорсуохха баар этэ. Олох да аһыаһан эрдэхпит, бабар, ыарахан кэмнэргэ үлэлээбиттэрэ кырдыктаах дьин көрүөхтэрин эмиз сөп ээ. Мин үлэлээбит сылларбар биір түгэһи үөрбүппүн олох дьин умнубалпын - 1944 сыллаахха Октябрь бырааһынньыгар "Үрдүк көрдөрүүлээх үлэһит" дьин кестүүм таһаһынан бириэмийэ биіриһиттэрин. Ону билиһиннээһи дьэри өйдүү-саныы сылдыабын.

Ол сылларга колхозтарга гаражтар дьин суохтара, онон баһыһынар кыттыларыгар, алаастарга күһүн, саас сир-халлаан икки ардыгар трактордарбытын тоһорбот иннигэн бэйэбит тоһоһо түүнү быһа үлэлээн, көрүнэн тахсарбыт. Бабар, ол иһин буолуо, доруобуйа, тыһаба оһуастары да баара, ол кэмнэр оһуулар тэбэн мин билигин инбэлиит буолан оһордоһум. Дьэ, ити үлэлээбит-хамсаабыт улахан тэриһтэм 70 үбүлүөйдээх сылын туоларынан тыһынаахтар ааттарыттан бу кылгас аһыһынан оһордум.

Ефрем СЕМЕНОВ тыһытан
А.Е. Макаров суруйда.

Мырыла бөһ.

ХААРТЫСКАБА: Е.К. Семенов.

● Отчут, маньы туһан!

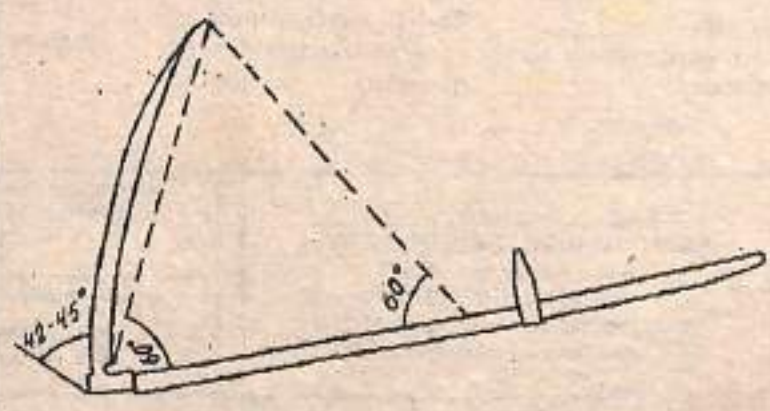
Тура сылдьан оһуу - хотуулаах

1980 сыллаахха Нам оройуонуттан учуутал Г.И.Емельянов илии хотуурунан хайдах ньыманан оһорго этиһтэ баар. Хотууру манньык оһортоххо киһи төһөкөйөккө эрэ тура сылдьан оһор. Укка олордүү уратылаах. Хотууру угар, сир ньууруттан көрөн, иннэри олордуллар; көнө сиргэ - 45 кыраадыс, олур-боллур сиргэ - 42 кыраадыс.

Хотууру манньык олордүү оһоһочуну сылалпат, онон үлэти хотуулаах уонна хадьымала ыраас буолар. Оту муһууу үлэһитэмиэ биллэрдик чапчэтэр.

Николай ИВАНОВ, инженер.

(«Сага сирэ» хаһыат бу дьыл от ыйын 21 күнүнээби «Алаһа» сыһарыһыттан).

• Историяттан

УЛУС КУЛУБАТЫН СУРУГА

Боотурускай улууска кулбалаан олонор Егор Дмитриевич Николаев 1883 с. бэс ыйыгар Россия ыраактаагыта үрдүкү дуоһунаһыгар олоруутугар (коронование) Саха уобалаһын инородецтарын депутатынан талыллан бара сылдыбыта. Онно Россия ис дьмалаба министигэр приемга киирэн көрсөн кэпсэппитэ, докладной суругу туттарбыта. Ол сурукка уонна кэпсэтинигэр Саха сиригэр дьомо, ордук сахалар, олохторо-дьахтар олус ыраактаагыта толору сырдаппыта уонна ону болломтобо ылан, инородческой биис уустарын

«Саха сиригэр олохтоохторун экономической балаһыанньаларыттан сабалыбын. Урут суруйбутум курдук, олохтоохтор байылыаттык олоруулар сүөһү иитииттэн улахан тутулуктаах. Оттон сүөһү иитиитэ сир байаны биэрииттэн улахан сибээстээх. Дойдуга төһө элбэх эбэтэр абыайх сүөһүлээхтэрэ дьон байылыаттык олорууларын сүрүн көрдөрүүлэрэ буолар. Саха сиригэр Статистической комитетин 1879 уонна 1884 сыллардаагы официальной дааннайдарын тэннэн көрүүнэн сыаналатаары таблица көрдөрбүт:

өйдөнөр.

Мин Боотурускай улуус кулбата буоларым быһытынан, дөкө 1883 с. Илин Сибир урукку Генерал Губернатора Анучинна түһэрбит суруклар киллэрбит биер дойдулаахтарым уталытыллыбыт наадалара уонна көрдөрүүлэрэ манньк:

1. Инородецтар (сахалар) ортолоругар көскө кэлээччи буруйдаахтары абыайыны букатыннаахтык тохторотугугар, а.э., биһиги дойдубут инородецтарын биистэрин уустарын кытта тэннииргитигэр. Холобур, киргизтэр хонуу куйаардаах уоба-

	Саха уобалаһыгар			Саха уокуругар		
	1879 с.	1884 с.	Көпүрөөтэ	1879 с.	1884 с.	Көпүрөөтэ
Ынах сүөһү	264499	230305	33534	173960	147847	26121
Сылгы	145554	128975	22579	83896	58733	25163
Барыта:	410053	353880	56173	257856	206580	51214

дьылбаларын быһаарар болпуруска көмөнү онороругар көрдөспүтэ. Итин барытын истэн уонна суругун ааһан баран министр: «Эн биер дойдулаахтарын олохторун балаһыанньата чэлчиригэр бары кыаллар өттүн онорторо сатыам», — дьин эрэнэрбитэ.

Итинник үтүө эрэллээх Россияттан төннөн иһэн Егор Дмитриевич ити сыл атырдаах ыйыгар Илин Сибир Генерал Губернаторыгар Анучинна кини толорор өттүн киллэрэн, докладной сурук куоппуйатын хаалларбыта.

Икки аһар сыл устатыгар кини докладной суругар эпизити ыппахтаах улахан мунаах-сийыныи төскөппитэ, баһар, мин биэрбит экономической дааннайдарын итэбэйбэтэхтиртэн буолуо дьин. Ол иһин, өссө хэтэһэн көрөн баран, Илин Сибир сана Генерал Губернаторыгар граф Игнатевка урукку докладной сурукка сана экономической дааннайдары эбэн киллэрэн туран санардан, уобалас кырдыктаах статистической чакчыларыгар олобуран, биэрбитэ.

Сурук ис хоһооно манньк этэ:

Сүөһү аһаана манньк түргэниик абыайыныи биричиннэтинэн 1883 уонна 1884 сылларга оттонор ходоһалары уу ылыыта, от кыайан оттоммокко сүөһү өлүүтэ күүскэ тахсыбыта буолар.

Көскө (сыылкаба) кэлээччилэр наһаа элбээтилэр. Ол курдук, 1881 с. Саха уобалаһын үрдүнэн 4694 киһи эбит буоллаһына, 1884 сыллаахха 7948 киһиэхэ тинийдэ. Нэһилиэнньэ төһө да кырыымчык олохтообун үрдүкүн, киһилэри аһатыыны, көрүүнү-истиини онороллор, үчүгэй сирдэрин туран биэрэллэр.

Бас-баттах барыы, буруйу оноруу уобаласка улаатта. Өскөтө 1872 с. буруйу оноруу 319 (итинэн уоруу 58) эбит буоллаһына, 1884 с. буруйу оноруу 897-бэ (ол иһиттэн уоруу 78), дьону өлөрүү 57-бэ тинийдэ. Дьон баайын-дуолун халааһын 41 түбэлтэтэ буолуоталаата. Манньк дьон көскө кэлиилэрэ, буруйу оноруулар салҕанан барар түбэлтэтигэр мин олохтоох дьонум эстэр-быстар дьылбалаахтар. Көскө кэлбиттэр буортулаах дьайыылар дойдум дьомо өй-санаа өттүнэн таннары барыыларыгар тизрдиэбэ

ластарыгар (Акмолинской, Семипалатинской уонна Семиреченскэй), Оренбург губерниятыгар, Забайкалье буряттарыгар, Хотугу Сибир норуоттарыгар: остяктарга, самоедтарга, тунгустарга сокуонунан көрүллэн сылынайдары ытыы бобуллар.

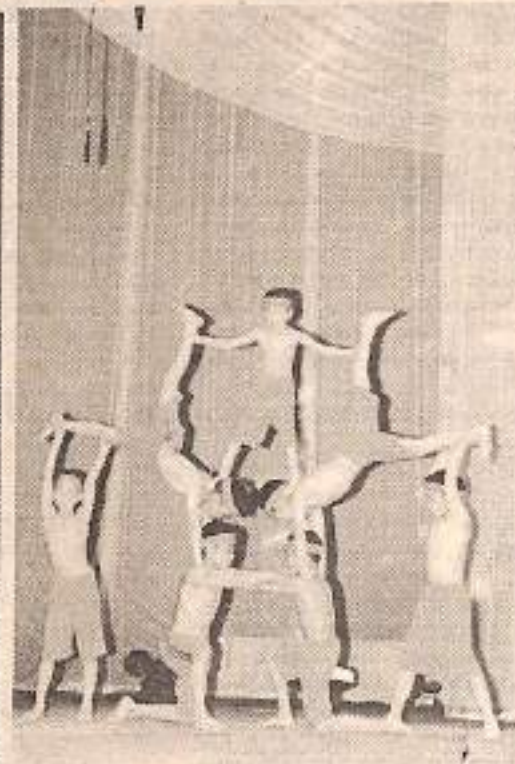
2. Урут кэлбит, сыылка устаабын сокуонун кэһэн туран ытыллыбыт сылынайдары Саха уобалаһыттан төттөрү ытыыны олохтуургутугар.

3. Саха уобалаһыгар хаалан олонор сылынайдары бэрээдэктиргитигэр, ол курдук, инородческой олохтоох нэһилиэнньэттэн тусла олондон кинилэр буортулаах дьайыыларын уонна аһатыттан, көрүүтүн-харайыттан босколуургутугар.

Бу сурук эпизитин сотору кэминэн олохтоох былаас нөһүө тизрдегитигэр көрдөһүм этэ.

Боотурускай улуус кулбата
Егор Николаев.
1885 с. ахсынньы ый 16 күнэ.

Архив докумунугар олобуран Н. М. МАТВЕЕВ суруйда.

• Сүбэлэр

КЭНСИЭРБЭЛЭММИТ БОРОДУУКТАНЫ ХАЙДАХ ХАҢААНЫАХХА

Үчүгэйдик халпахтамматах утахтар буорту буолаллар. Өскөтүн бытыылкалаах утахтарга хабахтар тахсыбыт буоллахтарына, көстүрүүккэ сүөхсөн баран төттөрү итин, ыраас бытыылкаларга кутуллар уонна салтын киирбэт курдук халпахтаныр. Утах испиэр биһтэр уксус сыттаммит буоллаһына, тобуллар-буорту буолбут.

Барманньаны халпаа суох баанкаба уурага үрдүнэн 1 см халыһаах саахарынан буруйа кутулаах, уһундук буорту буолбат.

Өскөтүн барманньа (аржун, повидло) үөһэ өттө күүгэннирбит биһтэр салтын хабахтарга тахсыбыт буоллахтарына (үгэс курдук испиридин аһы сыттаах буолаллар) — барманньа сыт бускатаах эбэтэр саахара абыайх. Оннобуна барманньаны атын иһиэс сүөхсөн баран литрдаах баанкаба ыстааһан анара курдук суоттаан саахарда эбин уонна мөлөх уокка 7 - 10 мүн. буһаран ылыт.

Компот үөһэ өттүнээри астар, хараарбыт буоллахтарына, баанкабытын аһын, хараар-бытарын бырабыт, атын аһыт төттөрү уган баран стерилизациялаан уонна хаттаан үчүгэйдик халпахтаат.

АҢЫ ТОБОХТООМОН

Үрүм килиэптэн сизмизикс хаалбытын духовкаба уган таһа саһархай буолуор дьирэ хатарыт. Ол суухтары ылан мясорубканы эрийит. Биер ыстааһан итин үүксэ 2 ост. ньуска саахара уулларын, итиниз эмиз 2 ост. ньуска ынах арыытын эбэтэр маргаринна куттут, кыратык ваннилана эбин уонна суухарабытын кутан булкупуйт. Минньигэс, тоһойу

ДЬОБУРГУТ САЙДА, КҮҮҢҮРЭ ТУРДУН!

Соторутабыта Кытаанахтан Дмитрий Чабаан салайар «Ураанхай» бөлөбө республикатаагы «Хотугу сулус-2001» дьин дьобурдаах оҕолор конкурстарыгар ситиһилээхтик кыттан лауреат аатын ылан кэлбитин билиһиннэрэн турабыт.

Бу хаартыскаларга ити конкурска «Ураанхай» бөлөх бэйэтин акробатической нүөмэрдэрин толоруутун көрөбүт.

аһылык бэлэм, килиэп да хатан мээһэ бырабыллыбат.

XXX

Халпыт сыры эмиз бырабарга тизтэйимэн. Бастаан 500 г хортуппуйу хахтыы буһарын уонна сылаасты мясорубканы эрийит. Онно 100 г бытарытыллыбыт сыры, 1 устука сымыыты эбин, кыратык туустаан. Ол кэнниттэн тизтэ буолуор дьирэ бурдукта кутан мэйийин. Халбаһы курдук быһыылаан, киһи тарбаһын саба суон гына төкүнүтүн. Ону 4 - 5 см гына кырбастаат. Бэлэмнээбикитин оргуйа турар туустаах ууга куттун. Тизтэлэр буһан үөһэ дагдайдахтарына, баһан ылан духовка хобордообор кэксэлэччи ууран баран бытарытыллыбыт 50 г сыры үрдүлэригэр татталатын уонна абыайх мүнүүтэ (сыр ууллуор дьирэ) духовкаба туруорун, остуолга сүөгэни кытта уураар ордук.

Убаастыыр кутуоптут, улуустаагы дьин уот, коммунальнай хаһаайыстыба управлениетын суоппара, уруку сылларга социалистической куоталаһыи хас да төгүллээх кыайылааһа, Бахсы нэһилиэтин олохтооҕо

НОГОВИЦЫН Гаурил Сергеевич
эдэр саһыгар хоһолтоохтук олохтон барытынан кэргэнигэр эдэниитигэр Ноговицына Анна Уваровна, юни оҕолоругар, чугас дьонугар, аймахтарыгар дьирэ кутурбаммытын тизрдибит.

Чыаппараттан санаскыт Мария Михайловна, кини оҕолоро Лыткиннар, Решетниковтар, Эверстовтар.

Бингэ үлэлиир коллегабытыгар Малышева Варвара Александровна, кини дьиз кэргэнигэр тапталлаах сизэ

МАЛЫШЕВ Алик
хоһолтоохтук өлбүтүн дьирэ кутурбаммытын тизрдибит.

Кининизммит библиотечнай ситим үлэһиттэрэ.

Редактор аҕ. ДАНИЛОВ СР.
ААДЫРЫСЫТ: 678670, Чурапчы сал.
Карл Маркс уул, 26 "а".
ТЕЛЕФОННАРЫТ:
редактор — 41-332, отделеһар — 41-265.
E-mail: sanaoloh@mail.sakha.ru

Хаһыаты тарйизэччилэр: Саха Республикатын Правительство, Улуус дьаһалтата, Редакция. Хаһыат сахалыы тылынан оптуорунньукка, сэрэдэбэ, субютада тахсар.
Хаһыат индекс: 54907

"Сага олох" редакциянай-издательскай холбоһук. Офсетнай бөһөт.
Сакааһын №-рз 86. Тираж 1790. 27. 07. 2001 с. бөһөккэ бэрилиннэ.

Автор суругар этилэр санаа редакция позициятыгар мэдди сөп түбөһөр буолбатах. Сурукка ыйыллар чакчылар кырдыктаахтарыгар эпизитинэн автор тус бэйэтэ сүгөр.